

ה"שלו"ם" במקרא

א. ה"שלו"ם" בתורה ובתקופת שלמה

לראשונה, נמצא מושג ה"שלו"ם בספר בראשית, (כ"ט, ו) "השלום לו [ללבן]? ויאמרו שלום", ומשמעותו היא: יהא מצבו טוב והוא אינו בצרה! וכן בשליחות המוטלת על יוסף "לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשיבני דבר" (ל"ז, יד), שפירושה גם הוא כזה, אך זהו שלום במובן פרטי.

שלום במובנו הלאומי נמצא בפרי בחקתי (ויקרא כ"ו, ג-ז), במסגרת ההבטחות הטובות לשומעי דבר ה'.

"אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם. ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו. והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע ואכלתם לחמכם לשבע וישבתם לבטח בארצכם. ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד והשבתי חיה רעה מן הארץ וחרב לא תעבר בארצכם. ורדפתם את איבכם ונפלו לפניכם לחרב. ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה ירדפו ונפלו איביכם לפניכם לחרב..."

מפרשי המקרא שואלים, מה מקומה של ההבטחה: "ורדפתם את איביכם ונפלו לפניכם לחרב", אחר שכבר הובטח השלום? ותשובתם – ההבטחה היא שיהיה שלום בין היהודים לבין עצמם, ויהיה בטחון פנים. האומות לא יוכלו להציק ולהזיק לישראל, ולא בגלל הסכמים הדדיים, אלא מתוך מצב בו ישראל רודפים אותם ואילו הם אינם יכולים להרע לישראל. והגדרת האויבים היא: מי ששונא את ישראל, למרות שעקב עצמתה הוא אינו יכול לפגוע בה (ראב"ע, רמב"ן, "אור החיים", שם). גם בפרשת כי-תבוא (דברים כ"ח), מובטח לישראל נצחון על אויביהם, וגם עליונות כלכלית. שם לא מוזכרת המילה "שלום", אבל תיאור ההבטחות לשכר בעקבות קיום המצוות – דומה לתיאור שבספר ויקרא. נמצא, כי הבטחת השלום בתורה, מתפרשת לגבי עם ישראל עצמו, ודומה מאוד למובן השלום בשליחות יוסף לראות בשלום אחיו, דהיינו: מצב טוב ללא מפריע ומזיק. אך לא במובן שלילת מלחמות ועוינות בין עמים.

הבטחות אלה התקיימו בזמן שלמה: "הנה בן נולד לך הוא יהיה איש מנוחה והניחותי לו מכל אויביו מסביב כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן על ישראל בימיו" (דה"א כ"ב, ט). עם זאת מתואר שלמה "ויהי מושל בכל המלכים מן הנהר ועד ארץ פלשתים ועד גבול מצרים" (דה"ב ט', כו). כלומר, היו עמים משועבדים תחת ידיו בניגוד לרצונם, אך זה אינו סותר את מושג השלום. הדבר מתאים למה שהובא לעיל בשם "אור החיים" על פרי בחקתי, שאין כאן שוויון בין ישראל לעמים אלא עצמה צבאית וכלכלית של ישראל השולטים על עמי האזור, שאינם מעיזים לפגוע בהם בגלל כוחם.

ב. קריאה לשלום לפני יציאה לקרב

התורה מצווה אותנו לנסות לקרוא לשלום טרם שאנו יוצאים לקרב. מהו אותו שלום? "כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום. והיה אם שלום תענך ופתחה לך והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ועבדוך. ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה וצרת עליה. ונתנה ה' אלקיך בידך והכית את כל זכורה לפי חרב. רק הנשים והטף והבהמה וכל אשר יהיה בעיר, כל שללה תבז לך ואכלת את שלל איביך אשר נתן ה' אלקיך לך. כן תעשה לכל הערים הרחוקות ממך מאד אשר לא מערי הגוים האלה הנח...". (דברים כ', י-טז).

פסוקים אלה אינם מותירים ספק בדבר אופיו של שלום זה. אין משמעותו שוויון והדדיות אלא שלטון על הנכבש. יש לשים לב לכך שהפסוקים מדברים בעיקר על מלחמת הרשות וכדברי חז"ל בספרי על פסוק זה, המובאים ברש"י. במלחמת שבעת עממים נחלקו רש"י ורמב"ן אם יש אפשרות לקרוא לשלום או לא. גם הרמב"ן האומר שאפשר – מתנה זאת בהתחייבותם לשינוי תרבותי-דתי יסודי, כלומר, לקיים שבע מצוות בני נח.

ג. השלום בנביאים

בישעיהו אנו מוצאים שני פרקים המדברים על המצב שלעתיד לבוא. בפרק ב', א-ד: "הדבר אשר חזה ישעיהו בן אמוץ על יהודה וירושלים. והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגוים. והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלקי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים. ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה".

ובפרק י"א, א-ד: "ויצא חטר מגזע ישי ונצר משורשיו יפרה. ונחה עליו רוח ה', רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה'... וסרה קנאת אפרים וצררי יהודה יכרתו, אפרים לא יקנא את יהודה ויהודה לא יצר את אפרים. ועפו בכתף פלשתים ימה יחדו יבזו את בני קדם אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם...".

קיימת סתירה לכאורה בין הנאמר בפרקים אלה. בעוד שפרק ב' מדבר על הפיכת חרבות לאתים, ושלום עולמי – הרי שבפרי י"א מתוארים כיבוש וביזה של העמים השכנים לישראל.

נראה שהנביא מתאר שני מצבים שונים בשלבים. בתחילה יעמוד מלך לישראל מבית דוד, והוא יבסס את מלכות ישראל, יקבץ נדחים, ישפוט בין פלגים שונים בעם ויקיים את הצדק החברתי. בימיו יהיה בטחון בכל הארץ ("בכל הר קדש"), וישראל אף תכבוש ארצות שעד כה הייתה מנועה מלכבשם (על עמון ומואב נצטוונו שלא לצאת למלחמה).

בעתיד רחוק יותר, יבואו כל הגוים אל המקדש לשמוע תורה (מפי הכהנים או הנביאים), ושם יתבררו כל הסכסוכים שביניהם, על כן לא יהיה עוד צורך במלחמות. גם במיכה (פרק ד', יג-יד) נמצאת נבואת אחרית הימים, בדומה לדברים שבישעיהו (פרק ב'), ובסמוך לה מתנבא מיכה אודות מלחמה שבין ישראל לעמים: "קומי ודושי בת ציון כי קרנך אשים ברזל ופרסתיך אשים נחושה והדקות עמים רבים והחרמתי לה' בצעם וחילם לאדון כל הארץ... והיה זה שלום אשור כי יבוא בארצנו וכי ידרך בארמונותינו והקמנו עליו שבעה רעים ושמנה נסיכי אדם. ורעו את ארץ אשור בחרב ואת ארץ נמרוד בפתחיה, והציל מאשור כי יבוא בארצנו וכי ידרך בגבולנו... והיה שארית יעקב בגוים בקרב עמים רבים כאריה בבהמות יער ככפיר בעדר יצאן אשר אם עבר ורמס וטרף ואין מציל..." (פרק ה', ד-ז).

ד. פרשנות חז"ל למקראות אלו

נחלקו תנאים במשנה. לדעת ר' אליעזר, חרב היא קישוט ומותר לצאת בה לרשות הרבים בשבת. לדעת חכמים, חרב אינה קישוט אלא כלי מלחמה ואין לטלטלה ברה"ר (שבת ס"ג, ע"א). ובגמרא הביאו את חילופי הדברים הבאים: "יתניא אמרו לו לר' אליעזר, וכי מאחר שתכשיטין הן לו מפני מה הן בטלין לימות המשיח? אמר להן לפי שאינן צריכין, שנאמר 'לא ישא גוי אל גוי חרב'. ותהיה לנוי בלבד? אמר אביי, דומה הדבר לנר בצהרי"ו יום. וחולק (תנא זה הסבור שהחרב בטלה בימות המשיח) על שמואל שאמר "אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד גליות בלבד". ומסייע (התנא) לדעת ר' חייא בר אבא הסובר, שכל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא "עין לא ראתה אלקים זולתך" (שם, בתרגום לעברית).

שמואל ור' חייא חולקים בשאלה האם כבר בימות המשיח יגיע זמן השלום העולמי, או שרק ב"עולם הבא" (פירוש "עולם הבא" לענייננו אינו עולם הנשמות אלא עולם שאחר "יתחיית המתים"). (מהרש"א שם). אך מוסכם עליהם שקיימים שני שלבים, הראשון – שבו עדיין יש מלחמות אלא שתמיד ישראל מנצחים בהן. השני – שבו בטלות מלחמות מן העולם.

לסיכום: לדעת שמואל, גם בימות המשיח יהיו מלחמות, רק בעוה"ב לא תהיינה מלחמות. לדעת ר' חייא, בימות המשיח עצמם יגיע המצב המיוחל בו לא תהיינה מלחמות.

ה. דעת הרמב"ם על השלום וימות המשיח

בהלכות מלכים (פרק י"א הלכה א) אומר הרמב"ם: "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה... ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל... דרך כוכב מיעקב זה דוד, וקם שבט מישראל זה מלך המשיח. ומחץ פאתי מואב זה דוד... וקרקר כל בני שת זה המלך המשיח שנאמר בו ומשלו מים עד ים. והיה אדום ירשה זו דוד... והיה ירשה וכו' זה המלך המשיח שנאמר ויעלו מושיעים בהר ציון...". נמצא, שגם הרמב"ם מדבר על מצב של משיח הנלחם בגוים. אבל בהמשך דבריו (שם פרי"ב הלכה א, ד-ה), מתאר הרמב"ם את המצב העתידי, שבו שורר **שלום בעולם**: "...וזה שנאמר בישעיה יג' זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ' – משל וחידה... שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי עכו"ם המשולים כזאב ונמר... ויחזרו כולם לדת האמת ולא יגזלו לא ישחיתו אלא יאכלו דבר המותר בנחת עם ישראל... ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות. שהטובה תהיה מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד... שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

לכאורה סותר הרמב"ם את דבריו הקודמים על מלחמותיו של המשיח! אבל הוא עצמו מבאר היטב שמדובר בתקופות שונות. שכתב (שם ב', ג): "יראה מפשוטן של דברי הנביאים **שבתחילת** ימות המשיח תהיה מלחמת גוג ומגוג... בימי מלך המשיח, **כשתתישב ממלכתו** ויתקבצו אליו כל ישראל, יתייחסו כולם על פיו ברוח הקודש שתשרה עליו...".

הרי שבתחילה מדובר על מלחמות, ולכשיסתיימו בזמן מאוחר יותר, ישרור אותו שלום מיוחל שבו אכן יפסקו כל המלחמות בעולם כולו. נמצא, שגם הרמב"ם הלך בעקבות חז"ל בתפיסה שיש שתי תקופות בעניין השלום העתידי, כשני מושגי השלום שבתנ"ך.